

رضایت و برائت

دکتر علی رضا نجفی

معاون اداره کل پزشکی قانونی استان

رئیس هیئت بدوی انتظامی نظام پزشکی تبریز

- **اخذ رضایت و برائت يك امر مهم حقوقی در جامعه پزشکی می باشد که متأسفانه پزشکان محترم اطلاعات کمی در این زمینه دارند و اخذ غیر اصولی این امر موجب افزایش شکایت علیه جامعه پزشکی و آسیب به سلامت جامعه نیز می گردد امروزه علی رغم تلاش جامعه پزشکی میزان شکایت رو به افزایش می باشد یکی از مواردی که باعث شکایت می گردد عدم آشنایی جامعه پزشکی از اهمیت امر رضایت و برائت در درمان می باشد.**

● رضایت در لغت به معنی خشنودی ، اجازه و رخصت آمده است . رضایت مجنی علیه یعنی تمایل قلبی و موافقت مجنی علیه به اینکه تعرضی برخلاف قانون علیه حقوق و آزادی های او انجام گیرد

- در اصطلاح فقهی ، **برائت یا همان برائت ذمه به معنی خالی بودن ذمه شخص معین از تعهد را گویند** ، خواه اساساً ذمه شخص در مقابل شخص معین دیگر از اول مشغول نشود و یا مشغول شده و بری الذمه شود . همچنین اصطلاح فقهی ابراء به معنی اسقاط ذمه غیر ، خواه ذمه مالی باشد یا غیر مالی ، مانند حق قصاص را گویند . **از جهت حقوقی ماده 912 قانون مدنی ابراء را چنین تعریف نموده است : ابراء عبارت از این است که داین از حق خود به اختیار صرف نظر کند .**

- حال با توجه به موارد فقهی و حقوقی بیان شده در خصوص ابراء، می توان ابراء پزشك توسط بیمار را این چنین تعریف نمود : **ابراء پزشك عبارت است از عدم مسئولیت (ضمان) پزشك نسبت به جبران خسارات وارده ناشی از صدمات درمانی میباشد.**

- -آيا در موارد اورژانس يك بيمار هوشيار مي باشد رضاييت به انجام عمل جراحي ندارد پزشك مي تواند به اكراه جراحي را انجام دهد يا خير؟
- آيا اخذ رضاييت و برائت امضاء يك فرم مي باشد يا خير؟و...
- -آيا براي جراحي و درمان نياز به رضاييت همسر مي باشد يا خير؟
- -آيا در موارد مرگ مغزي براي جدا نمودن فرد مرگ مغزي از دستگاه مصنوعي نياز به رضاييت بستگان و يا دستور قضايي مي باشد يا خير؟

- -آيا در موارد عمل جراحي زيبايي نياز به رضاييت همسر مي باشد يا خير؟
- -آيا در اعمال جراحي طبق تبصره ماده 495 قانون مجازات اسلامي نياز به برائت مي باشد يا خير؟
- -در اخذ رضاييت و برائت پزشك چه مقدار از عوارض را بايد براي بيمار توضيح دهد؟
- -آيا دختر 15 ساله مي تواند رضاييت به جراحي بدهد يا خير؟

- یکی از شرایط رضایت آگاهانه بودن رضایت می باشد. در بحث رضایت آگاهانه **آیا پزشك باید تمام عوارض بیماری و خطر مرگ را توضیح دهد یا خیر؟** طبق ماده 495 قانون مجازات اسلامی پزشك ضامن است مگر آنکه عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد طبق قانون کشور ما رعایت موازین فنی الزامی می باشد و یا اینکه برائت اخذ شود و مرتکب تقصیر نگردد. برائت برای عوارض جراحی گرفته می شود ولی در اخذ برائت به چه میزان پزشك باید خطر ریسك را توضیح دهد. **در کشور انگلستان باید عوارض بالای 8% توضیح داده شود**

- در انگلستان و کشورهای مشترک المنافع آن مانند سنگاپور، رویکرد سنتی نوعی **رویکرد دوستدار کادر پزشکی** مورد قبول می باشد، به این صورت که **تا زمانی که بیمار ثابت نکند** که در زمان پذیرش تمام خطرات مربوط به درمان برای او **بازگو نشده است**، پزشک معالج **مسئول و متعهد خسارت وارده نمی باشد**.

- در مقابل کشورهایمانند ایالات متحده آمریکا، کانادا، استرالیا، مالزی و آفریقای جنوبی **رویکرد دوستدار بیمار** به چالش کشیده اند، به این صورت که **پزشك باید تمام خطرات يك بیماری را برای بیماران بازگو کند نه اینکه تنها بر اساس استانداردهای پزشکی عمل کند**. و پزشك باید ثابت کند در صورتی که تمام خطرات درمان برای بیمار بازگو شود، او یا هر انسان عاقل دیگری این روش درمانی را خواهد پذیرفت پس با توجه به روند رو به مدرن حقوق بیمار و برای تعیین سرنوشت توسط خود بیمار و **رابطه پزشك و بیمار از حالت سنتی و پزشك سالاری به رابطه همکاری بین پزشك و بیمار تبدیل شده است**

- در کانادا اصولي را به تصويب رساند که به پزشکان توصیه میشود که تمام خطرات مربوط به يك روش درماني بخصوص عوارض جدي و مهم را براي بیماران بازگو کنند.
- **در دادگاهي در آمریکا** در مورد بیماری صراحتا اعلام شد **"اگر پزشکی اقدام درماني را بدون رضایت آگاهانه را انجام دهد، ضامن مي باشد."**
- همچنین در دادگاه فدرال بیان شد **"پزشك وظیفه دارد تمام خطرات و منافع درمان بیمار (به جز عوارض خیلی بعید) را براي بیمار بازگو کند و این است که مي تواند در مورد بهترین منفعت خود تصمیم گیری کند نه پزشك معالج آن"**

- در حقوق آلمان، معالجه و جراحی پزشکی بدون گرفتن رضایت درمان به معنی صدمه جسمانی به دیگری اطلاق می شود. بنابراین پزشکی باید خطرات و نتایج مطالعات پزشکی را برای بیمار دقیقاً شرح دهد و رضایت وی را جلب نماید.

- رویه قضایی فرانسه نیز پزشکان را به خاطر عدم حصول رضایت صریح-**در غیر موارد اورژانسی-مسئول** جبران خسارت وارده می داند و اهمیت کسب رضایت آگاهانه در حقوق فرانسه تا حدی است که بر اساس بند 1 ماده 993 قانون مجازات فرانسه، **در صورتی** که پزشك براي آزمایشات و تحقیقات پزشکی بیمار را از جوانب امر آگاه نکند، به سه سال حبس و سیصد هزار فرانك جریمه محکوم می شود.

- در دادگاه آمریکا در خصوص بیماری صراحتاً اعلام شده است اگر پزشکی اقدام در عمل را بدون رضایت آگاهانه بیمار انجام دهد ضامن می باشد.

- حال با این توضیحات باید مشخص گردد به چه میزان باید عوارض ذکر شود. رضایت آگاهانه تنها امضاء کردن فرم رضایت نامه نیست، بلکه در رضایت آگاهانه **وجود 5 شرط** الزامی است، که شامل **ارائه اطلاعات به بیمار، درک بیمار از اطلاعات، صلاحیت تصمیم گیری، رضایت نامه صریح یا ضمنی و داوطلبانه بودن رضایت می باشند.**

- ولي متأسفانه در کشور ما در اکثر موارد اخذ رضایت و برائت توسط پذیرش انجام مي شود و **اصلي ترين آيتم رضایت و برائت که آگاهانه بودن** آن مي باشد انجام نمي گيرد و تنها برگه اي از اوراق پرونده مي باشد و **بیماران بدون آشنایي با روشهاي جراحي و درماني جایگزین** و بدون تصمیم گيري با آگاهی تحت اعمال جراحي و درماني قرار مي گیرند. و هنوز مشخص نميباشد که به چه میزان از عوارض باید ذکر شود ولي رویه و عرف بر شرح دادن عوارض شایع ميباشد

سن رضایت دهنده

- :
- یکی از شرایط رضایت سن رضایت دهنده می باشد که طبق ماده طبق قانون مدنی سن 18 سالگی را سن رشد می دانست ولی با اصلاح قانون در حال حاضر طبق قانون مدنی سن بلوغ برای پسر 15 سال و برای دختر 9 سال قمری می باشد. ولی با توجه به اینکه درمان در واقع عقد قرارداد مالی بین بیمار و پزشک نیز می باشد بهتر است سن 18 سال را برای رضایت در نظر گرفته شود. حال برای انجام عمل جراحی برای یک دختر بچه 14 ساله پزشک می تواند با اخذ رضایت اقدام به جراحی نماید؟

- البته لازم به ذکر است طبق قانون فوق اگر پزشکی برای بیمار توضیح دهد و بیمار درك و تفهيم عمل جراحي را داشته باشد طبق قانون مشكلي براي پزشك نمي باشد مگر اينكه براي مراجع قضايي ثابت گردد بیمار درك لازم را نداشته و قادر به تصميم گيري نبوده جوابگو مي باشد ولي به نظر مي رسد با توجه به اينكه در سن هاي بالاي 9 سال درك و تصميم گيري لازم براي كودك وجود ندارد و از طرفي اعمال جراحي و درماني يك نوع قرارداد مالي بين پزشك و بیمار مي باشد كه در قبال عمل و درمان انجام شده بیمار بايد هزينه اي را پرداخت نمايد بهتر است سن 18 سال براي اخذ رضائيت در نظر گرفته شود.

- لازم است هنگام اخذ رضایت عوارض شایع بیماری و یا اقدام درمانی و جراحی با بیانی که برای بیمار قابل فهم باشد و با توجه به
- موقعیت فرهنگی و سطح تحصیلی وی بیان شود.
-

- در هنگام اخذ رضایت حضور شهود امضاء کننده فرم نیز مفید است.

- فرم های رضایت و برائت بهتر است بعوض آنکه بصورت یکسان بسیار کلی و از قبل تهیه شده باشند ، به تناسب موضوع و بسته به مورد جهت هر بیمار (خصوصا در بیماران با خطر بالا) تنظیم شوند.

آیا رضایت همسر شرط می باشد یا خیر؟

- اگر خانمی بخواهد هیسترکتومی نماید (برداشتن رحم) بستن لوله
- رحمی و سقط جنین نیاز به رضایت همسر دارد یا خیر؟
- در خصوص زوجیت باید گفت که این يك ارتباط قیمومیت نمی باشد و در هیچ جاي قانون ذکر شرایط رضایت نامی از همسر نیامده است و شخص حق دارد در مورد بدن خود تصمیم بگیرد و در خصوص عمل جراحی بیمار حق دارد در خصوص خودش تصمیم بگیرد و ارتباطی به همسر ندارد. حال اگر خانمی به درخواست شخصی اقدام به بستن لوله رحمی نماید آیا همسر می تواند علیه پزشك شکایت نماید. طبق تحقیقات به عمل آمده و اخذ نظرات اساتید قوه قضاییه اکثریت اساتید اعلام نمودند که نیاز به رضایت همسر ندارد ولی همسر می تواند به علت بچه دار نشدن خانمش به دادگاه شکایتی را مطرح نماید ولی نمی تواند بر علیه پزشك شکایت نماید.

- در بررسی به عمل آمده در سایر کشورها نیز به همین شکل برخورد می شود. همچنین می توان به قانون سقط جنین درمانی اشاره نمود **که اگر خانم بارداری دچار جنین ناقص الخلقه باشد که باعث خرج وی شود با رضایت زن سقط جنین انجام می شود و می بینیم قانون گذار صراحتاً رضایت زن را اعلام می نماید.**

مواردی که نیاز به رضایت نیست

- **درموارد ضروري، فوري و اورژانس اخذ رضایت لازم نمی باشد.**
- معاینه و اعلام سلامت فرد از نظر ابتلابه بیماری های مسری جهت اعلام به وزارت بهداشت.
- معاینات متداول هنگام ورود به زندان، پرورشگاه ونظایر آن.
- معاینه به دستور مراجع قضایی و محاکم .
- معاینه مهاجران و مسافران به کشورهای گوناگون قبل از عزیمت ویادر مبادی ورودی کشورها وقرنطینه ها.
- معاینات بهداشتی پرسنل صنایع غذایی.
- معاینات متداول استخدامی وحین خدمت .
- معاینات دوره ای کودکان درمدارس.
- معاینات ورزشکاران هنگام گزینش و یا درحین بازی درتیم های ورزشی.
- معاینات پزشکی قانونی

رضایت در موارد اورژانس

- طبق ماده 497 قانون مجازات اسلامی :
- در موارد ضروری که **تحصیل براءت ممکن نباشد** و پزشك برای نجات مریض طبق مقررات اقدام به معالجه نماید کسی ضامن تلف یا صدمات وارده نیست

- رضایت و برائت در موارد اورژانس:
- بند 2 ماده 59 - اعمال زیر جرم محسوب نمی شود: ... هر نوع عمل
- جراحی یا طبی مشروع که با رضایت شخص یا اولیاء یا سرپرستان
- یا نمایندگان قانونی آنها و رعایت موازین فنی و علمی و
- نظامات دولتی انجام شود. در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نخواهد بود.
- ماده 60 - چنانچه طبیب قبل از شروع درمان یا اعمال جراحی از
- مریض یا ولی او برائت حاصل نموده باشد ضامن خسارت
- جانی، مالی یا نقص عضو نیست و در موارد فوری که اجازه
- گرفتن ممکن نباشد، طبیب ضامن نمی باشد. (ماده 497)

- آیا در مواقع اورژانسی اخذ رضایت از خود بیمار ضروری می باشد یا رضایت از قیم یا همسر بیمار کافی می باشد؟ در مواقع اورژانس رضایت قانونا ضرورت ندارد ولی اگر امکان اخذ رضایت نامه و برائت نامه باشد حتما اخذ شود اما در هر حال رعایت موازین پزشکی و قانونی در انجام عمل و درمان ضروری است

آيا در موارد اورژانس كه بيمار هوشيار مي باشد و رضاييت به جراحي نمي دهد .مي توان اقدام به جراحي نمود

- به عنوان مثال بيماري به علت تصادف و آسيب شديد اندام تحتاني نياز به قطع عضو مي باشد و اگر اين اقدام انجام نشود مصدوم فوت مي نمايد ولي رضاييت به عمل جراحي نمي دهد . آيا پزشك به اكراه مي تواند مصدوم را به اطاق عمل ببرد و پاي وي را قطع نمايد

- اگر چه در قانون به صراحت قید شده است ولی اگر شرایط رضایت را بررسی نمایم ذکر شده است با رضایت شخص پزشك می تواند دست به درمان یا جراحی بزند و به نظر می رسد که در این خصوص پزشك باید توضیحات کاملی را بدهد ولی اگر بیمار قبول ننمود در پرونده مکتوب نماید. ولی جا دارد پژوهشگاه قوه قضاییه این مسئله را بررسی و جواب کادر درمان در این زمینه مشخص شود.

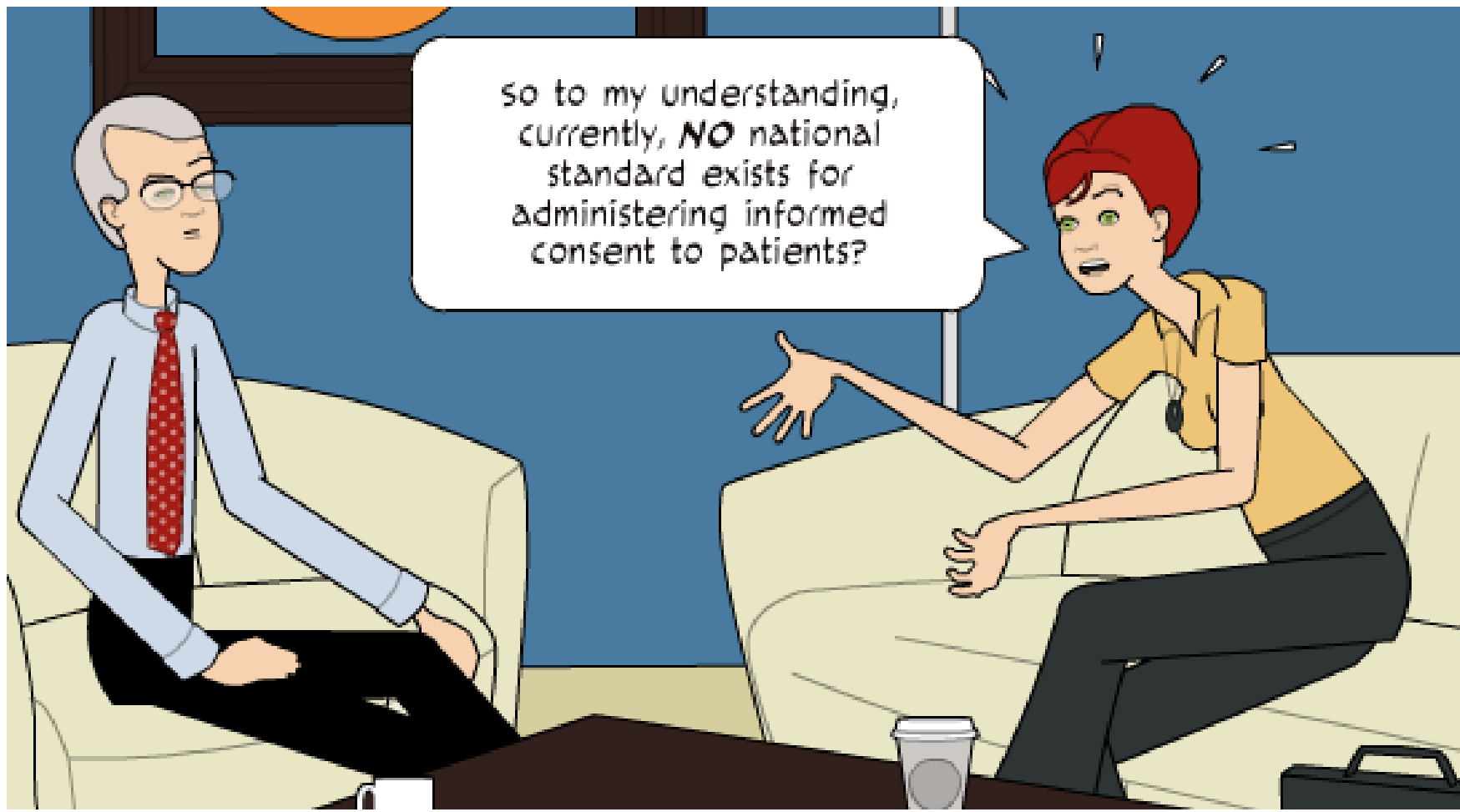
- در انگلیس، در شرایط اورژانسی، زمانی که بیمار خودش نمی تواند برای درمان رضایت دهد، پزشك با در نظر گرفتن بهترین منفعت بیمار می تواند درمان پزشکی وی را انجام دهد. البته به شرطی که این درمان ضروری و لازم بوده و از مرگ یا آسیب شدید بیمار پیشگیری کند. همچنین در شرایط اورژانسی که حیات فرد در خطر است و بدست آوردن رضایت غیر ممکن است، باید درمانی که برای حفظ جان کودک و پیشگیری از آسیب جدی فرد لازم است، انجام شود و منظور از بهترین منفعت، یعنی انجام بهترین اقدام پزشکی با توجه به شرایط بیمار، و کمک گرفتن از دوستان و بستگان بیمار، به طوری که اگر خود بیمار باشد، همان تصمیم را خواهد گرفت.

- رضایت به معالجه در قرارداد پزشکی فرانسه، در مواقع اضطراری و یا زمانی که به نماینده قانونی دسترسی نیست، پزشك را ملزم میکند تا مراقبتهای لازم را انجام دهد و در صورتی که به تعویق انداختن عمل به ورود خسارت و آسیب به بیمار منجر شود، پزشك مجاز است بدون رضایت اقدام کند. برای مثال، پدر و مادری از دادن رضایت برای تزریق خون به کودک خود، خودداری نمایند، حتی اگر این مساله منجر به مرگ کودک شود. و اگر موقعیتی پیش آید که تسریع در معالجه لازم باشد و شرط عدم ضمان و یا اجازه گرفتن یا ولی او میسر نباشد، چنانچه پزشك با احتیاط لازم اقدام به معالجه کند، ضامن نیست. البته بعضی از کشورهای اروپایی حتی اگر جان بیمار در خطر باشد باز باید به نظر و تصمیم بیمار احترام گذاشت.

- آیا در اعمال جراحی زیبایی نیاز به رضایت همسر می باشد یا خیر؟ که همان پاسخ رضایت همسر در اعمال
- جراحی میباشد.

- چالش بعدی تبصره ماده 495 قانون مجازات اسلامی می باشد که ذکر می نماید در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد هر چند برائت اخذ نکرده باشد **ولی در همین ماده قانون شرط عدم ضمان را دو چیز اعلام می نماید- : عمل پزشک مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد یا این که قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیر هم نشود مشخص می شود برای عدم ضمان پزشک منوط به اخذ برائت و عدم تقصیر می باشد یعنی اگر برائت اخذ شود و پزشک مرتکب تقصیر نگردد دیگر ضامن نمی باشد ولی در تبصره این ماده عدم اخذ برائت را مشکل نمی داند ولی می دانیم که عوارض جراحی و درمان در برائت باید توضیح داده شود و اگر نیاز به برائت نباشد و پزشک عوارض را توضیح نداده باشد ولی تقصیری نکرده باشد دیگر ضامن نباشد در اینجا بیمار نمی تواند تصمیم صحیح در جراحی و درمان خاص بگیرد**

- مطابق ماده 495 قانون مجازات اسلامی در معالجات اصل بر ضمان پزشك مي باشد، که بر این اصل دو استثنا وارد است:
- اول: معاف بودن پزشك از ضمان به شرط اخذ برائت و عدم تقصیر
- دوم: عدم قصور و تقصیر و رعایت کلیه نظامات فنی و علمی
- حال این پرسش پیش می آید که چنانچه پزشك از بیمار اخذ برائت نموده باشد و تقصیر ننماید لیکن در اثر قصور وی در درمان بیمار دچار صدمه (اعم از نَفسي ویا بدني) گردد آیا پزشك ضامن است یا خیر؟
- و نیز اصل حکیم بودن «قصور و تقصیر» به نظر می رسد با توجه به وضع تقنینی قانونگذار و تفاوت مفهومی بین قانونگذار در بیان تبصره 1 ماده 495 چنانچه پزشك برائت اخذ نماید لذا در حین درمان مرتکب قصور و متعاقبا صدمه به بیمار گردد، با عنایت به سهو در رفتار و نیز ابرا پزشك توسط بیمار، مسئولیتی متوجه پزشك نباشد. _

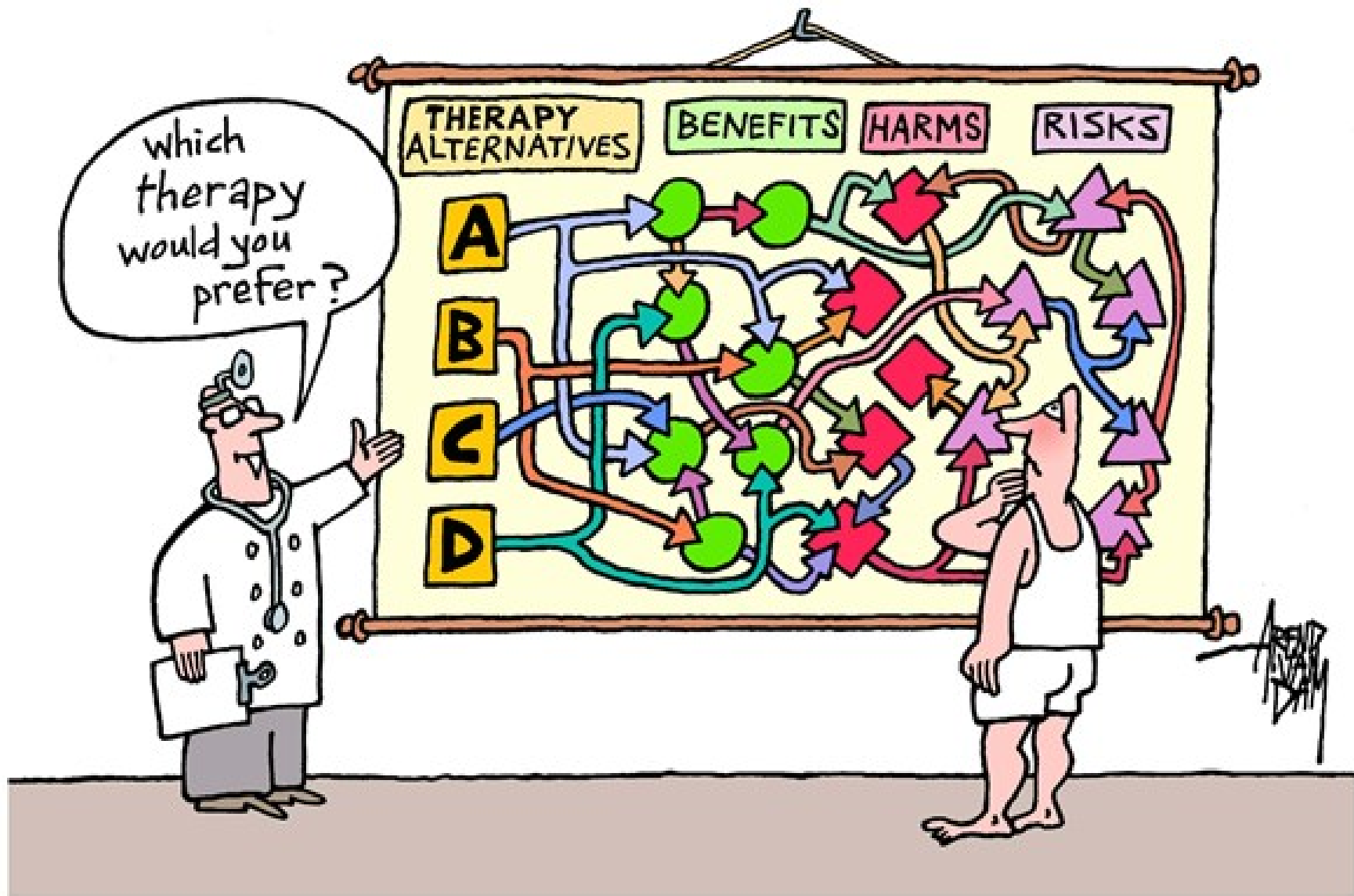
so to my understanding, currently, **NO** national standard exists for administering informed consent to patients?

قوانین مربوطه

- ماده 495- هرگاه پزشك در معالجاتي كه انجام مي دهد موجب تلف يا صدمه بدني گردد ضامن ديه است مگر آنكه عمل او مطابق مقررات پزشكي و موازين فني فني باشد يا اينكه قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتكب تقصيري هم نشود و چنانچه اخذ برائت از مريض بدليل نابالغ يا مجنون نبودن او معتبر نباشد و يا تحصيل برائت از او بدليل بيهوشي و مانند آن ممكن نگردد برائت از ولي مريض تحصيل مي شود

- تبصره 1- در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشك در علم و عمل براي وي ضمان وجود ندارد هر چند برائت اخذ نكرده باشد.

- ماده 616: در صورتیکه قتل غیر عمد به واسطه بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا اقدام به امری که مرتکب در آن مهارت نداشته است یا به سبب عدم رعایت نظامات واقع شود مسبب به حبس از یک تا سه سال و نیز به پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه اولیای دم محکوم خواهد شد مگر اینکه خطای محض باشد.

informed consent

اخذ برائت به چه معناست؟

- اخذ برائت این است که پزشک قبل از شروع به اقدام
- تشخیصی و درمانی ، خطرات احتمالی را به بیمار یا
- ولی او تذکره دهد و کتباً "برائت اخذ نماید تا در صورت
- بروز خسارت، مسئول و مدیون نباشد.
- با اخذ برائت به پزشک اجازه داده میشود تا بر اساس
- تخصص و صلاحیت خود بتواند در مقام تشخیص یا
- درمان، بیمار را با توجه به موازین علمی در معرض آسیب
- های احتمالی ملازم با روشهای طبی قرار دهد.

- تفاوت رضایت و برائت چیست؟
- اگر پزشک فقط رضایت گرفته باشد، در صورت بروز مرگ،
- نقص عضو یا خسارت مالی، ضامن است ولی اگر برائت
- نیز تحصیل کرده باشد، عهده دار خسارت پدید آمده
- نیست.
- فقط اصل برائت است که موجب سقوط ضمان می شود.
- البته در صورت قصور پزشکی، برائتی که قبل از درمان
- گرفته شده، باعث سقوط ضمان نیست.

- از نظر قانون، رضایت و برائت چه افرادی پذیرفته است
- با توجه به ماده 59 قانون مجازات اسلامی، رضایت و برائت را باید اول از همه
- از خود بیمار اخذ نمود، مگر در افراد بیهوش، نابالغ و مجنون، که باید
- از ولی آنها رضایت و برائت گرفت.
- از طرفی در کسانی که از نظر قانونی نیاز به سرپرست دارند مانند افراد نابالغ،
- مجنون، مهجور و سفیه، اخذ رضایت و برائت از سرپرست آنها الزامی است. از
- جمله افراد دیگری که از نظر قانونی رضایت و برائت آنها مورد پذیرش
- است، نمایندگان قانونی بیمار می باشند.
- البته از نظر شرع مقدس اسلام منظور از ولی، به ترتیب اولویت، پدر، جد پدری،
- حاکم شرع، و در شرایط خاص بستگانی از اومی باشند.

نقشه
راهنمای
شکم و
حومه

T

H

A

N

K

S